

NOCIÓNS BÁSICAS PARA ENSINAR E MODIFICAR CONDUCTAS INFANTÍS

J. Carlos López Vázquez
Escola Universitaria
de Formación do Profesorado, Lugo

INTRODUCCIÓN

Nas páxinas seguintes descríbese un conxunto de técnicas directivas que son o resultado da aplicación do método experimental en psicología. Baseadas nas teorías conductistas de aprendizaxe están encamiñadas a explica-la xénese e o mantemento das conductas inadecuadas, e especialmente a alterar, eliminar ou substituí-las ditas conductas. No caso de comportamentos desexables, que o suxeito non posúa, o obxectivo consiste en instaurar ou desenvolver tales comportamentos.

TÉCNICAS DE MODIFICACIÓN DE CONDUCTA

No ano 1954 apareceu na Revista de Educación da Universidade de Harvard, EE.UU., un artigo titulado: "La ciencia del aprendizaje y el arte de la enseñanza". Con este artigo -que no seu día pasou practicamente inadvertido-, o seu autor, B.F. Skinner, sentaba as bases das actuais técnicas de modificación de

conducta infantil e a súa aplicación na área do ensino.

Falouse moito do científico ruso Pavlov e das súas experiencias con cans, que segregaban cuspe e zumes gástricos ó oír-lo son dunha campaiña. Pois ben, estas respostas "condicionadas" a un determinado estímulo-sinal (neste caso a campaiña) constitúen os fundamentos das técnicas que modifican a conducta humana. Skinner, profundando nas investigacións de Pavlov, construíu unha gaiola con dispositivos mecánicos que podían ser accionados por ratas e pombas (a famosa "Skinner's Box"). Nela comprobou a reacción dos animais ó aparecer un determinado sinal (unha luz, unha cor, un son) e accionar, premendo, un mecanismo que lles daba comida. Se acertaban, había moitas posibilidades de que a próxima vez que aparecese o sinal volvesen a preme-lo mecanismo. O que quere dicir que un reforzamento (neste caso o alimento) é un estímulo que, presentado ó suxeito que realizou unha conducta (resposta a un determinado si-

nal inicial) aumenta a probabilidade de futuras conductas deste tipo.

As técnicas de modificación de conducta parten sempre da observación. Do rexistro meticuloso do feito (conduc-ta, resposta) que interesa modificar ou ensinar de novo. Non vale dicir: "O neno non aprende, ou non come, ou non fala", porque é referirse a algo intanxible, a unha non conducta dificilmente cuantificable e valorable. Hai que esmiuza-la conducta anómala que queremos modificar, definindo exactamente cal é e o obxectivo que perseguimos. Cando dicimos "o neno non come", debemos puntualizar un pouco máis: "fronte a estraños", "non come garavanzos", "na cea", "con súa nai", etc. É o que se chama defini-la "conducta obxectivo". Debemos, pois, antes de decidir-nos a pasar á acción, formular unha serie de preguntas (e atopa-la súa resposta):
 ¿Cal é a conducta que hai que cambiar?
 ¿En que consiste exactamente esta conducta? ¿Cando, onde e como ocorre?
 ¿Que cremos que controla esta conducta? ¿A que punto esta conducta prexudica o neno ou a nós? ¿Está en condicións de practicar outras conductas?

Despois de moitos anos de investigación realizada por psicólogos dedicados ó estudio de como aprenden os animais, incluído o ser humano, descubríronse tres factores de extraordinaria importancia:

1. Unha persoa aprende a facer algo cando a cambio obtén unha gratifica-

ción ou recompensa. Por exemplo, un neno aprende a ter rabechas se con iso consegue a atención de seus pais.

2. Unha persoa deixa de facer algo cando a cambio non obtén unha gratificación ou recompensa. Por exemplo, un neno deixa as súas rabechas cando se dá conta de que non consegue ningunha atención.

3. Unha persoa aprende mellor a facer algo cando se lle ensina a base de pequenos pasos. Por exemplo, se queremos ensinarlle a un neno a que nos faga unha casa cun xogo de construción, o primeiro que debemos ensinarlle é a colocar unha peza.

O ENSINO DUNHA NOVA CONDUCTA

Conducta, ou comportamento, é sinónimo de movemento. Movemento do corpo. Así manifestamos unha "conducta verbal" cando falamos, ou unha "conducta de xogo" cando xogamos. Accións todas elas que podemos observar ou oír. É dicir, que somos quen de as controlar seguindo as secuencias normais do desenvolvemento sensorial-motriz do neno.

O que non podemos é "inventar" elos evolutivos onde non existen. Non podemos, por exemplo, ensinar a correr a un neno que aínda non aprendeu a andar. Noutros casos, os pais e mestres, a miúdo, dedican demasiado tempo e esforzo a ensinar conductas difíciles de aprender, porque son complexas en rela-

ción coa idade do neno. A el élle máis doado aprender primeiro as conductas básicas, ensinadas a conciencia e a pequenos pasos. Así, se queremos ensinar a un neno a que non poña os cóbados sobre a mesa e a limpa-la boca cando beba, antes temos que ensinarlle a utiliza-la culler e o garfo e a manexa-lo vaso, sen verte-lo seu contido. Despois, quere-mos modificar unha mala conducta na mesa -e empeñarémonos niso con frui-ción- esquencéndonos de que nunca o ensinamos a comer ben.

Comecemos, pois, por ensina-lo abecé das conductas infantís máis habi-tuais e cotiás, antes de nos entregar á es-crupulosa modificación destas conductas, moitas veces mal aprendidas ou nunca ensinadas.

Saibamos planea-lo que pretende-mos facer. Para crear unha nova conduc-ta, hai que saber, de entrada, de que punto partimos, do que xa existe no comportamento inicial. Isto obríganos a observa-lo neno e ver, entre todo o que sabe facer, cales son os elementos que ten en común coa conducta que quere-mos conseguir. Ó mesmo tempo, defini-remos exactamente a conducta final que esperamos obter (tendo en conta as posi-bilidades reais do neno). E despois esta-bleceremos unha serie detallada, máis ou menos ampla, de pasos intermedios necesarios para acada-la conducta anhe-lada (tecnicamente denomínase isto "aproximacións sucesivas"). Por exem-plo, se queremos ensinarlle a un neno a toma-la sopa sen vertela sobre a mesa, o

primeiro que temos que saber é se o ne-no está capacitado para levar cousas á boca e sabe imita-la acción de meter ne-la unha culler. A seguir, ensinaremoslle a coller ben a culler, coa posición ade-cuada da man e a presión dos dedos; des-pois, a inclinación necesaria da culler para que penetre no líquido, que recolla sopa, que saia do prato nunha posición horizontal que impida verte-lo seu con-tido, chegue á altura da boca e proceda, perpendicularmente, á súa introducción, para volver logo, unha vez baldeira, ó seu sitio... A ensinanza será, segundo o neno, máis ou menos laboriosa, deténdo-nos en cada paso o tempo necesario, ou retrocedendo ó anterior para consolidalo (axudándonos das gratificacións ou refor-zamentos que fagan falta). O resultado será o perfecto encadeamento destas se-cuencias de movemento. Todo este pro-ceso denomínase "moldeamento dunha conducta".

OS TRABALLOS DE MARTÍN A. KOZLOFF

Vemos nos noso alumno un com-portamento determinado que non nos gusta e decidimos modificalo. ¿Que face-mos?

Os conceptos e normas que resu-miremos a seguir están sacados, na súa meirande parte, da obra de Martín A. Kozloff, *El aprendizaje y la conducta en la infancia*. Escollémola como fonte in-formativa, por se-la máis accesible e di-dáctica para o público non iniciado en técnicas de modificación da conducta.

Ensina-lo neno a modificar unha conducta é algo que non se pode conseguir máis ca de catro maneiras:

1. Ensinándoo a que o faga mellor (ou máis habilmente); por exemplo, no caso de que conduza a bicicleta con moi pouco equilibrio.

2. Aumentando a frecuencia; por exemplo, sabe xogar con outros nenos pero só o fai uns minutos.

3. Diminuíndo a frecuencia; por exemplo, ten rabechas cada día ó se deitar.

4. Ensinándoo a que faga unha determinada conducta nun momento ou lugar preciso; por exemplo, que faga as súas necesidades no aseo.

Co fin de anima-los pais e mestres, é un bo momento para dicirlles que, se se propoñen facelo decididamente, custa moi pouco cambiar unha determinada conducta infantil.

Unha persoa aprende a facer algo que, ó aprendelo, lle ofrece unha recompensa. Poñamos un exemplo fácil de comprender: un neno ve un pomo dun armario (sinal), tira do pomo (conducta ou resposta) e ábrese a porta do armario amosando o seu interior (consecuencia: recompensa). Seguirá practicando na apertura do armario ata que a nai, cansada de que o neno revolva nas súas roupas, poña un pecho. ¿Que sucederá despois? O neno verá o pomo (sinal), tirará del (conducta) e a porta non se abri-

rá (consecuencia: ningunha recompensa). Resultado: non tardará en deixar esta conducta porque non lle ofrece ningunha recompensa, é coma se a súa conducta estivese totalmente ignorada. Conclusión que sacamos: a conducta que non vai seguida dunha recompensa ou é ignorada, diminúe paulatinamente (se é castigada diminúe máis rapidamente). E ó contrario, cando a conducta se ve recompensada con frecuencia, vai aumentando.

É importante advertir que as conductas modifícanse reciprocamente entre pais e fillos, e entre mestres e alumnos. É dicir, os pais e mestres ensinan os nenos e, á vez, os nenos ensinan os seus pais e mestres. Vexamos como. Un pai fai preguntas ó seu fillo, e a consecuencia (desta conducta paterna de preguntar) é que o neno non dá ningunha resposta. ¿Que sucederá? Como as preguntas do pai son ignoradas polo fillo, irá diminuíndo a actitude de preguntar do pai. O que quere dicir: as consecuencias dunha conducta poden modifica-la conducta. Poñamos outro exemplo para que se poida ver con máis claridade ata que punto nos controlan os nosos fillos: durante a noite o nenoponse a xemer (sinal), o que lle indica ó pai que debe erguerse (conducta) e darlle auga, evitando desta forma que se poña a chorar (recompensa para o pai). O pai ten recompensa por prestarlle atención ó neno, e así o neno controla o comportamento do pai.

É frecuente que botemos tempo de máis intentando diminuír conductas anómalas que se dan moitas veces ó día,

como por exemplo, as rabechas; cando o mellor sería aumenta-las formas "boas" de conducta máis ca intentar diminuí-las "malas". Non poderemos eliminar nin diminuí-las malas conductas, non sendo que as "substituíamos" por conductas boas, que previamente debemos ensinarlle ó neno. Tamén hai pais e mestres que dedican demasiado tempo intentando ensinar unha conducta. Os nenos abúrrense moitísimo, igual có encargado de ensinalos. Un consello: os nenos aprenden mellor cando aprenden varias conductas distintas ó mesmo tempo.

Téñase presente que, ó ignorar unha conducta anómala e, en cambio, gratificar ou recompensar unha conducta desexable, a conducta anómala comezará a diminuír e a conducta desexable a aumentar. E isto serve para calquera tipo de comportamento.

Pasemos agora a considera-la importancia dos "sinais". Entendemos por sinais as cousas que suceden antes de que se inicie un comportamento (por exemplo, ve-lo pomo dun armario). Ou ben inician o comportamento, ou ben impiden que se inicie. Cando antes dun determinado comportamento ocorre sempre algo, e este comportamento vai seguido sempre da mesma consecuencia, este algo, o que sexa, pasa a converterse en sinal para a consecuencia. Un determinado sinal mantense como tal mentres a conducta vaia seguida pola mesma consecuencia. Os sinais teñen por misión indicar a unha persoa cal é o mo-

mento e o lugar adecuado para unha determinada conducta.

Calquera comportamento iníciase a continuación dalgún sinal, e sempre vai seguido dalgunha consecuencia. Os sinais e as consecuencias teñen a propiedade de modifica-la conducta. Sáibase que, fundamentalmente, hai tres tipos de "consecuencia": recompensa, castigo e ignorancia. ¿Como actúan cada unha delas?

As recompensas actúan aumentando aquelas conductas ás que suceden, especialmente cando se dan inmediata e frecuentemente.

Os castigos actúan diminuindo aquelas conductas ás que suceden, sobre todo cando se dan inmediata e frecuentemente.

A ignorancia dunha conducta (a conducta non vai seguida de nada, máis ca de indiferencia) actúa diminuíndoa, pero unicamente mentres manteñámo-la ignorancia desta conducta e, a cambio, esteamos recompensando outra.

A RECOMPENSA

É algo que aumenta a conducta á que sucede. Sinónimos de recompensa son: gratificacións e reforzadores.

Existen unhas recompensas chamadas primarias (innatas no ser humano), que solucionan necesidades, tamén

primarias. Por exemplo, o neno que ten unha conducta de pranto porque ten fame, recompénsase co alimento. Estas recompensas utilízanse nas primeiras fases dos programas de modificación de conducta en nenos, facéndolles desenvolver unha determinada conducta co premio do alimento ou da bebida. Pero estes reforzadores unicamente funcionan como tales mentres o neno ten necesidade deles, xa que no momento en que estea farto (por exemplo, comeu tódalas lambetadas que desexaba), deixarán de ser recompensas.

A maioría das recompensas que coñecemos teñen que ser aprendidas, é dicir, non son innatas. Clasifícanse en dous grandes grupos: recompensas naturais e recompensas artificiais.

As naturais son aquelas que, ó mesmo tempo que actúan como recompensas, son así mesmo a consecuencia máis probable dun comportamento. Por exemplo, se o neno come ben poderase erguer antes da mesa e poñerse a xogar (recompensa natural). Xeralmente son recompensas denominadas de acción.

As artificiais son recompensas que temos que introducir desde fóra (aloumiños, diñeiro, vales) porque non é probable que sexan unha consecuencia ou resultado natural do mesmo comportamento. Inclúen as recompensas "sociais" e "xerais".

Para conseguir que o comportamento dun neno se manteña, este debe

aprender a verse recompensado con aquelas cousas que habitualmente recompensan á xente, que son as recompensas sociais, xerais e de actividade.

Entendemos por "recompensas sociais" os sorrisos, eloxios, aloumiños, etc., dispensados por outras persoas, é dicir, unha atención por parte dos demais. Son recompensas moi fáciles de utilizar e que sempre están á man; pero, precisamente por isto, o neno pódese aburrir con elas, sobre todo se pasámo-lo día repartindo eloxios indiscriminadamente.

As recompensas xerais están representadas polo diñeiro, os puntos, fichas, vales, etc., mediante os cales se poden obter ou comprar cousas que son recompensas (todo o que desexamos). Non obstante, as recompensas xerais seguirán a ser recompensas mentres poidan empregarse para adquirir outras recompensas (auténticas). Así, por exemplo, se damos diñeiro a un neno pero estamos nun lugar en que non hai posibilidade de gastalo, ou damos vales de bo comportamento pero logo esquenémonos de cambialos, perden o valor de recompensa.

Por último, "as recompensas de actividade" son as máis variadas e as que poden empregarse durante máis tempo. ¿Por que? Simplemente, porque son tódalas cousas agradables que nos gusta facer na vida. Chámanse "conductas altas", para diferencialas das "conductas baixas", que son tódalas cousas

que non nos gusta facer ou nos gustan menos. Conductas altas son, por exemplo: ve-la televisión, ir en bicicleta, etc. E conductas baixas: abrocha-los zapatos, lava-las mans, estudar matemáticas, etc.

As conductas “altas” pódense usar, naturalmente, como recompensas de actividade para aumenta-las conductas “baixas”. Por exemplo: “Tan axiña como te peitees (conducta baixa), poderás saír á rúa” (conducta alta). Neste caso a indicación da nai é o sinal que pon en marcha a conducta: o neno peitése, e a consecuencia é que sae á rúa (recompensa de actividade).

As recompensas de actividade, a base de conductas altas, decidiron a Homme en 1967 a chamalas lei da aboa, xa que esta é a forma máis frecuente como conseguen as aboas que fagamos cousas que non nos gustan (conductas baixas). Por exemplo: “cando termíne-la froita (baixa) poderás xogar co crebacabezas” (alta).

¿Como saberemos que unha conducta é alta?. Observando o neno e vendo o que fai con maior frecuencia, é dicir, o que lle gusta (que mesmo pode se-la actividade de romper papeis, que poderá utilizarse como recompensa doutras conductas que nos interesa aumentar).

A mellor maneira de que se manteña unha conducta é empregando recompensas naturais, é dicir, que

practicamente as administra o propio neno coas súas actividades. Un exemplo de como utilizar unha secuencia de reforzamentos para modificar unha conducta sería: primeiro usar recompensas primarias (alimentos, lambetadas), despois pasar, progresivamente, a recompensas sociais (eloxios), e rematar con recompensas de actividade (calquera cousa que lle guste facer ó neno).

CANDO NON FUNCIONAN AS RECOMPENSAS

Os pais quéixanse moi a miúdo de que o probaron todo e o seu fillo non reacciona ante ningunha recompensa. ¿Pode ser isto verdade? É moi difícil que o sexa. Baixo a aparente actitude de indiferencia que nos presentan algúns nenos, inmutables fronte a calquera recompensa, sempre haberá algo con capacidade de actuar como reforzador dun comportamento. Descubriro é a nosa misión, ou como mínimo, detectar en que fallos incorren os pais ou mestres ó aplica-las súas recompensas. Vexamos algunhas normas prácticas.

Hai moitísimas recompensas que non son efectivas para un determinado neno, pero serano para outro (a un pódelle gusta-la natación e a outro prodúcelle pánico). Non se siga, pois, recompensando unha conducta con algo que de feito non é ningunha recompensa. Búsquese outra cousa.

A miúdo o neno consegue recompensas a cambio de nada. Por exemplo, a

nai pasa o día dando caramelos ou prestando continua atención ó neno (a atención xa é en por si unha recompensa). Ben, pois non se utilicen nin os caramelos nin a atención como recompensas; téñanse outras cousas en reserva para usalas como tales.

É importante que, ó principio dun programa destinado a modificar un comportamento, as recompensas se administren “cada vez” que ocorre o comportamento desexado. É dicir, debemos estar ó tanto do que fai o neno e recompensarlle, cando se presenta, a conducta en cuestión. Isto é fundamental nos programas chamados “contínuos”, cos que se reforza cada logro do neno; mentres que máis adiante, cando se pasa a programas “intermitentes”, xa non se recompensa cada vez, senón determinadas veces ou situacións. Se non estamos pendentes da actuación do neno, séntese dolorosamente ignorado e decrece a conducta que anhelamos.

Tamén é moi importante administrar-las recompensas no momento xusto, que sempre debe ser inmediato á conducta (ó segundo de producirse). Se se tarda demasiado en recompensar, o neno non sabe o que lle estamos recompensando, e mesmo pode ocorrer que esteamos recompensando unha conducta anómala que se produza no preciso momento no que satisfacémo-lo demorado premio. Se a recompensa, pola razón que sexa, non se pode cumprir no momento, cómpre indicarlle ó neno que a gañou e que despois se lle dará.

Hai recompensas que se administran con excesiva frecuencia, e o neno remata cansándose delas. O bo é dar distintas recompensas, e ir variando. Téñase coidado en non caer neste vicio nacional, tan arraigado, de repartir lambetadas a mans cheas. Non convertámo-nos en adictos ó azucre, cunha auténtica dependencia do doce, é dicir, unha verdadeira azucremanía.

E por último, nalgúns casos nos que as recompensas parecen inefectivas, deberémonos preguntar se o neno está en condición de realiza-la conducta que desexamos, porque podería ser que non aprendese os primeiros pasos desta nova conducta. Entón hai que volver atrás, e empezar desde a base (modelación dunha conducta).

ALTERNATIVAS PARA DIMINUÍR OU ELIMINAR CONDUCTAS NON DESEXABLES

É seguro que tódolos pais e mestres desexarían ser “expertos” nestas alternativas. ¡Hai tantas conductas que quixeramos que desaparecesen dos nosos fillos e alumnos!...

¿De que técnicas dispoñemos para conseguir este obxectivo? Temos algunhas: ignorar, illar, castigar, práctica negativa, práctica positiva, custo da conducta... Vexamos en que consisten.

"Ignorar" unha conducta quere dicir non exteriorizar ningunha reacción ante ela. É moi importante que nos que-

de gravada esta idea. Ignorar é ignorar, no máis amplo sentido da palabra. Non debemos poñer ningunha énfase na nosa actitude de indiferencia. É dicir, non debemos volve-la cabeza, nin tapa-los ollos ou os oídos, nin saír do cuarto...Porque entón o neno veríase "recompensado", xa que sería el quen nos obrigaría a adoptar estas actitudes.

As conductas que se ignoran, máis tarde ou máis cedo, extínguense. A atención é un reforzador social valiosísimo, a súa supresión determina que unha conducta desapareza. Aínda que hai que ter presente que intentar ignorar un comportamento que durante bastante tempo estivemos "recompensando", ó principio pode ser que o aumente durante algúns días, e que o neno intensifique a súa maneira anómala de comportarse (que é o que case sempre pasa coas rabechas e cos desvelos nocturnos). Para acelerar-lo proceso de supresión da conducta indesexable, é bo recompensar outra conducta substituta que vexamos deseñable.

A técnica de illa-lo neno emprégana no pais moi bastas veces. A frase "ó cuarto escuro" é un recurso moi fácil. É unha boa técnica de modificación da conducta, pero nunca debe ser un procedemento para ensinar novos comportamentos. Sempre é preferible da-la oportunidade de "substituír" con outras conductas.

Con todo, se non hai outro remedio ca practica-lo illamento do neno, cingámonos ás seguintes normas:

1. Non se lle debe prestar atención ó neno cando se leve ó cuarto destinado a este fin (non fai falta que sexa un cuarto escuro, nin dicirle que virán as ratas para comelo, que é unha forma gratuita de fomentar medos e ansiedade no neno).

2. Débese levar con rapidez e enerxía.

3. Non é necesario entrar no cuarto de illamento para darlle explicacións (o neno establece perfecta conexión entre a súa conducta e o resultado).

4. Por ningún motivo se debe interrompe-lo illamento, non sendo que cese a conducta que o motivou.

5. Hai que evitar que o neno se afaga ou mesmo que lle atope gusto ó illamento (porque, por exemplo, lle permita escapar doutras actividades que non lle agradan).

6. Hai que estar seguros de que dentro da habitación de illamento non hai nada co que poida entreterse.

7. Débese utilizar, ó principio, un período de tempo bastante longo de illamento (por exemplo, uns dez minutos como mínimo). Así, conseguiremos que o aborrezca desde a primeira vez, e que en posteriores ocasións con poucos minutos abonde para ser efectivo.

8. Cómpre illa-lo neno cada vez que se produza o comportamento anómalo, e tan axiña como se inicie (non debemos esperar que o neno nos alporice).

9. Se coa técnica do illamento non conseguimos que amaine ou se elimine a conducta indesexable, no prazo aproximado dunha semana, é mellor que probemos con outra cousa.

Pasemos, agora, ó polémico “castigo”. ¿Débese castiga-los nenos?... ¿E por que non se as circunstancias o requiren? O castigo é algo que, levado a cabo despois dunha conducta, diminúe a probabilidade de que esta volva a presentarse. Denomínase “positivo” se actúa por imposición (unha labazada), ou “negativo” se actúa por supresión (unha multa que quita vales ou diñeiro). Pero ¡ollo!, unha cousa é abusar das labazadas (dar moitas e con forza) e outra, moi distinta, é unha labazada seca, sen máis, no momento preciso, coa dose adecuada (de forza). E, sinceramente, non cremos que o neno se “traumatice” por recibir un “golpe dado na cara coa man aberta” (definición de labazada no dicionario).

A labazada, déase na cara ou déase nas nádegas, segue a ser unha boa “medicina”, capaz de alternar cos mellores antibióticos nos andeis das farmacias. Pero como todo “medicamento”, hai que sabelo utilizar cando existe xustificación (enténdase: motivo para a labazada).

Volvendo ós castigos, como medida para diminuír ou eliminar conductas indesexables, veremos que teñen, en xeral, máis inconvenientes ca vantaxes. O propio Skinner era un inimigo tenaz dos castigos na educación dos nenos, non

tanto polos seus repetidos abusos, a miúdo con aspectos de crueldade, senón pola súa probada ineficacia como método para manter un cambio durable do comportamento.

O castigo, para que teña algunha utilidade e sexa efectivo, debe cumprir sempre dous requisitos: primeiro, seguir “inmediatamente” á conducta indesexable (tan axiña como se inicie, e non cando xa non se poida soportar por máis tempo), e segundo, ser “importante” (non paga a pena aplicar castigos insignificantes).

Vexamos agora as súas desvantaxes e potenciais perigos:

1. Que se converta nun sinal de recompensa. Por exemplo, se despois de castigar a un fillo se aloumiña, pódese aumentar a conducta que se quería eliminar. Non se lle debe, polo tanto, prestar atención ó neno despois do castigo, e se chora hai que deixalo para que el mesmo se calme.

2. Os mellores resultados do castigo vense nas conductas máis frecuentes, por exemplo as rabechas, que se dan varias veces ó día; nas conductas infrecuentes, os castigos son pouco eficaces.

3. Evidentemente, o castigo pode facer diminuír un comportamento indesexable nun lugar e momento determinado, pero non presupón que este comportamento non se produza noutro lugar ou circunstancia, onde o neno non

sexa castigado. O que significa que a conducta indesexable deberá castigarse sempre -se se quere ter efectividade-, en calquera lugar e momento que se produza.

4. Os mellores resultados do castigo conséguense cando se recompensa o neno por outros comportamentos deseñables, capaces de substituí-lo comportamento indesexable. É dicir, que se un neno que se dedica a tirar pedras ós farois só dispón desta actividade destrutiva para non aburrirse, seguirá practicando puntería nos farois, por moitos castigos que se lle apliquen.

O gran defecto do castigo é que non ensina novas conductas. Hai que pensar no castigo como última solución.

Buscando o efecto da saciedade nunha determinada conducta, preséntanos a denominada "práctica negativa". Consiste en que o neno se farte de practicar unha conducta indesexable e termine por aburrila. Por exemplo, a un neno que teña o costume de baldeirar no chan tódolos caixóns da súa habitación, "invítase" a que o faga ata que se canse, para despois seguir insistíndolle aínda que o seu desexo sexa o de renunciar. O inconveniente deste método é que require tempo e abundante dedicación, e tam-

pouco ensina ó neno un comportamento substitutivo.

De mellor resultado é a "práctica positiva", que consiste en facer realizar ó neno "o contrario" da conducta indesexable. Así por exemplo, a un neno que teña o costume de baldeira-los caixóns, obrígase a que ordene toda a casa, metendo todo nos caixóns, durante un período de tempo suficientemente longo (superior ó que emprega en desordenar). A vantaxe da súa aplicación reside en que actúa coa mesma rapidez có castigo, eliminando a conducta indesexable, pero ó mesmo tempo, ensínase unha conducta desexable (ordena-las cousas).

Por último, quedanos o chamado "custo da conducta", que é unha práctica moi empregada por pais e mestres. Os exemplos coñécenos todos: se o neno non come, non verá a televisión; se molesta na clase, non sairá ó recreo, etc.

Vimos, pois, as bases que rexen a ensinanza e a modificación das condutas, e as regras de ouro que cómpre ter en conta para que estas técnicas sexan efectivas. Abonda reflexionar un pouco para atopar unha gran variedade de situacións familiares e escolares nas que se poden poñer en práctica.

BIBLIOGRAFÍA

Ackerman, J.M.(1976): *Aplicación de las técnicas de condicionamiento operante en la escuela*, Santillana, Madrid.

Ayllon, T., e N. Azrin (1974): *Economía de fichas*, Trillas, México.

Craighead, W. E., A.E. Kardin, e M.J. Mahoney (1981): *Modificación de conducta*, Omega, Barcelona.

Graziano, A. M. (1976): *Terapéutica de la conducta en la infancia*, Fontanella, Barcelona.

Kozloff, M.A. (1979): *Educación de los niños con problemas de aprendizaje y comportamiento*, Fontanella, Barcelona.

Ribes Iñesta, E. (1972): *Técnicas de modificación y conducta*, Trillas, México.

Walker, H.M., e N.K. Buckley (1976): *Técnicas de reforzamiento con fichas*, Fontanella, Barcelona.

Wolpe, J.(1977): *La práctica de la modificación de conducta*, Trillas, México.

Yates, A.J.(1977): *Terapia del comportamiento*. Trillas, México.

——— (1977): *Teoría y práctica de la terapia comportamental*, Trillas, México.